

הרב בנימין זאב מרק

בדין כל דפריש מרובא פריש באשר אין הנדון על הנפרש עצמו

הנה שנינו בברייתא בכמה מקומות בגמ' (פסחים ט:; כתובות טו., חולין צה.): תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה וכו', ובנמצא הלך אחר הרוב, ומשום דכל דפריש מרובא פריש.

ויש להסתפק באופן שאין נוגע לנו הך דינא דכל דפריש לענין הנפרש בעצמו, רק אנו צריכים לדעת מהו הנשאר וכדו', האם נאמר בזה כל דפריש לומר דנפרש מהרוב, בכדי לידע מהו הנשאר, או דלא אמרינן כל דפריש רק לפסוק דינו של הנפרש עצמו, ולא לפסוק על הנשאר. והיינו דלא ניתנה מדת רוב בכה"ג שאין הנדון על הנפרש עצמו.

וכן שייך להסתפק באופן שגם הנפרש וגם הנשאר הם בכלל הספק לדעת מה דינם, דאז לענין הנפרש בודאי נאמר כל דפריש, ויש להסתפק, היות וניתנה דין רוב לתלות דהנפרש פריש מהרוב, אם מהני תליה זו גם לברר מהו הנשאר או לא.

וצדדי הספק הם, א) האם כל דפריש הוא דין שגזרה התורה, וא"כ מסתבר דלא ניתנה דין רוב רק לגבי הנפרש עצמו, או דדין רוב הוא משום דסמכה התורה על הבירור של רוב, ולפי"ז מה לי אם הנדון הוא הנפרש עצמו, או הנשאר.

ב) אף אם תמצי לומר כהצד השני דדין רוב הוא בירור, וממילא מהני בכל גוונא, מ"מ באופן שהנשאר הוא קבוע, יש להסתפק ולומר דהיות והספק הוא על הנשאר שהוא קבוע, יש לדון בו הכלל דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

ונתעוררנו בשאלה זו ע"י מעשה שהיה, באחד שעשה עירוב תבשילין מחתיכת דג, ובטעות הכניס א' מבני הבית את החתיכה של העירוב תבשילין בחזרה לתוך הקדירה, יחד עם כל הדגים שהכינו לסעודת יו"ט, ובסעודת יו"ט אכלו את רוב הדגים שבקדירה, ונשארו רק קצת. ונשאלה השאלה, אם בעלת הבית יכולה לבשל לצורך שבת על סמך הדגים שנשארו.

וא' מגדולי הרבנים פסק שיש להתיר לבשל לכתחילה על סמך העירוב, (גם בלי להיכנס להנדון אם שייך כאן ספק דרבנן או חזקה שהעירוב לא נאכל, או לסמוך על העירוב של הרב), ומטעם דכל חתיכה וחתיכה שנפרשה מהקדירה יש לתלות שמהרוב נפרש, דהיינו מאותם שאינם של העירוב, וממילא כל עוד שנשארו בקדירה ב' חתיכות, יש לתלות בודאות מדין רוב, שהעירוב נשאר בתוך אותן שני החתיכות שלא נפרשו, כיון שכל החתיכות שנפרשו בשעה שהיה בקדירה רוב שאינו מן העירוב, יש לתלות שמהם נפרשו.

אמנם להאמור יש להסתפק בזה טובא, דהא אין הנדון כאן על החתיכה שנפרשה מה דינה, רק יש לנו ספק אחר האם העירוב היה בתוך אלו שנאכלו, או שהיא נמצאת באלו שנשארו, ואדרבא אם נתלה החתיכה ברוב שאינו העירוב, הרי אין אנו דנים כלל על חתיכה זו, וכיון שכן י"ל דלא ניתנה מדת רוב בזה כלל.

ויש עוד כו"כ דוגמאות ששייך בהם הספיקות הנ"ל, וכדלהלן:

א) חנות של עופות ששחטו דרך משל חמישה עופות, ואחר שהספיקו למכור ג' עופות בזה אחר זה, התברר שאחד העופות הוא טריפה, ונשארו עדיין ב' עופות בחנות, והנה לגבי העופות שנמכרו, אף באופן שלא שייך להתירם מטעם ביטול ברוב, יש להתירם מטעם דכל דפריש מרובא פריש, אך יש לדון על ב' העופות שנשארו בחנות, דלכאורה ע"פ הכלל דכל

דפריש יש לנו לומר דכל הג' עופות שנמכרו היו מהכשירות, וא"כ הטריפה נמצאת בודאי באחד משני אלו שנשארו והו"ל חד בחד דמדאורייתא לא בטיל, אך לפי הצד דדין כל דפריש הוא רק לפסוק על הנפרש עצמו, א"כ לגבי הנשארים אין מוכח כלל שהאיסור נשאר ביניהם, וא"כ נוכל להתיר גם הב' עופות שנשארו מדין ביטול ברוב על ידי שנצרף כל החמשה עופות, כיון שאין ידוע היכן היא הטריפה [והיינו דוקא באופן שעדיין לא נמרטו דל"ה חתיכה הראויה להתכבד וכדו', או באופן דהוי רק ספק טריפה, דאז יש להתירו גם מטעם ספק ספיקא, עכ"פ בהפסד מרובה].

ב] שני אנשים הפקידו אצל אחד, זה חמשה טבעות וזה עשר, ונאבדו ה' טבעות, ואין ידוע משל מי נאבדו, הנה לפי הכלל דכל דפריש מרובא פריש י"ל דכל החמשה נאבדו מזה שהוא בעל הרוב, וא"כ יחלקו בעל החמשה ובעל העשרה במה שנשאר בשוה, אך לפי הצד דכל דפריש לא נאמר רק לפסוק דינו של הנפרש עצמו, א"כ בכה"ג שהטבעות נאבדו ואינם לפנינו לדון למי להחזירם, הרי אינו נוגע לנו דינו של הנפרש, רק אנו צריכים לידע הטבעות שנשארו, של מי הם, ובזה לא נאמר כל דפריש לברר שהטבעות שנאבדו היו מבעל הרוב, כדי שנדע שאלו שנשארו, נשארו משל שניהם בשוה, וכיון דלא אזלינן בתר רוב, חולקים שניהם ההפסד בשוה, ויטול בעל החמשה שנים ומחצה, ובעל העשרה שבע ומחצה.

וכאן שייך גם הטעם השני, דכיון דעיקר הנידון הוא על הטבעות שנשארו בקבוע יש לדון בהם דין קבוע, דכל קבוע כמחצה על מחצה, וממילא חמישה מהם ודאי של בעל העשרה, דאף אם שלו נאבדו נשאר לו חמישה, וחמישה האחרים חולקים בשוה.

ג] שלושה אנשים היו בבית אחד, ופירש אחד מהם לחוץ ונעלם, ואח"כ נפל הבית באופן שכל מי שנשאר בבית, לא נשאר בחיים, ובאה אשה אחת לפנינו שידוע שבעלה היה בין שלושה האנשים האלו, לשאול אם מותרת להינשא או לא. דלכאורה ע"פ הכלל דכל דפריש מרובא פריש, יש לדון להתירה, שהרי האיש הזה שפירש מהבית, יש צד אחד שהיה בעלה, ומנגד יש ב' צדדים שהיה אחד משני אלו שאינם בעלה של אשה זו, ויש לומר שמרובא פריש, מאותם השנים שאינם בעלה, שהם הרוב, וממילא בעלה נשאר בבית ונהרג, והיא מותרת להינשא. אך יש לומר דכל דפריש מרובא פריש נאמר רק כאשר הנידון הוא על הנפרש עצמו, וכאן הספק שלנו הוא רק על בעלה של אשה זו אם הוא חי או לא, וא"כ א"א לומר ע"פ הכלל דכל דפריש, דהנפרש אינו בעלה של אשה זו, דא"כ אין על הנפרש שום דיון כלל.

ד] תשעה עכו"ם וישראל אחד היו ביחד, ופירש אחד מהם והלך לו, ואח"כ בא אחד והרג את התשעה הנשארים, ויש להסתפק אם יש לחייב את הרוצח מיתה, מטעם דזה שפריש, פריש מהרוב עכו"ם, וממילא בודאי הישראל היה בתוך אלו שנהרגו, וחייב הרוצח מיתה כדין רוצח ישראל, או דנימא דכיון שאין הספק על הפריש עצמו רק על הנשארים לא נאמר בכה"ג דין רוב, והו"ל ספק אם זה שפירש היה הישראל ופטור הרוצח מספק.

ובכל א' מהאופנים הנ"ל יש דיון בפוסקים אם אזלינן בתר הרוב, ונעתיק דבריהם בעזה"י בתוספת מו"מ בדבריהם, וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

חידוש הנתיבות, הבית אפרים,
החתם סופר ומהר"מ בנעם
אמרין בכה"ג כל דפריש מרובא פריש, וכדלהלן.

א. הנה בעיקר הנידון אם שייך סברת כל דפריש כאשר הספק הוא על הנשאר בתערובת, מצאנו חבל אחרונים דלא בנתיבות המשפט (סימן רצ"ב סקט"ז) דן לענין השאלה בדיני ממונות שכתבנו לעיל, בשנים שהפקידו אצל אחד, ונאבד חלק

הוא על הנשאים בתערוכת, ומטעם דכיון
דהספק הוא על הנשאר בקביעות, יש לומר
כל קבוע כמחצה על מחצה.

סברת הבית יצחק,

החזון איש והאבי עזרי

ב. בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן נ"ג
סקי"ב) הביא הוכחה לדברי הנתיבות הנ"ל,
מהש"ס (יומא דף פ"ד:) מדברי שמואל דאין
הולכין בפקוח נפשות אחר הרוב, עיי"ש ד.

וכתב: דברי הנתיבות המה מקצוע גדול,
וסברתו דכל דפריש לא הוי ודאי רק ספק,
אלא שהתורה גזרה זאת, כמש"כ השימ"ק
ב"מ דף ו', ולא מהני רק נגד זה שפירש ולא
נגד הנשאים, וזה דלא כתשובת דרכי נועם
(יו"ד סימן ז') מובא בכרתי ופלתי (סימן ק"י
סקי"א), ובפרי מגדים שם (שפתי דעת ס"ק
ל') דבלקח קודם שנולד הספק, האחרונים
אסורים שהאיסור נשאר, אלא הכל מותר,
וכמש"כ הכו"פ וכו', [וכ"כ הפרי מגדים
שם], ע"כ.

ומבואר בדבריו דאף דלשון הנתיבות הוא
דאמרינן על הקבוע הנשאר במקומו כל
קבוע כמע"מ, אין הכוונה דבאמת הרוב
מברר גם על הנשאר, רק הכלל דכל קבוע
כמע"מ עומד מנגד, אלא דהא גופא כוונת
הנתיבות, דאין הרוב מברר רק לגבי הנפרש
עצמו, וממילא הו"ל בדיון קבוע כיון דאין
כאן דין רוב. ולפי"ד אין כאן רק טעם אחד
דאין דין רוב רק על הנפרש. וכן מבואר
בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"א סימן ק"ע)
בדעת הנתיבות והבית אפרים, הובא להלן
באות ז', דאף באופן שאין על הנשאר דין
קבוע, מ"מ אין התליה ברוב של הנפרש
מברר לגבי הנשאר כלום. [ומה דמשמע
מדבריו כן גם לגבי הבית אפרים צ"ע,
דעו"ן להלן באות ג' דמבואר בדברי הב"א
דבאופן דאין על הנשאר דין קבוע, שפיר
אמרינן כל דפריש גם לגביו, עיי"ש. אמנם
בדעת הנתיבות נראה באמת כן דלעולם אין
הרוב מברר רק דין הנפרש, וכמבואר
דברינו להלן אות ו' במוסגר].

מהפקדון, אם יש לתלות ההפסד בבעל
הרוב, דכל דפריש מרובא פריש, ומצדד
הנתיבות דלא אזלינן בזה בתר רוב, וז"ל
בתו"ד: כן מסתבר, דלא מצינו הא דאמרינן
כל דפריש, רק כשדנין על זה שפירש, שלא
איקבע איסור עליו במקום זה, ולכך אמרינן
בית כל דפריש, אבל כשבאנו לדון על
הנשאר בקבוע, לעולם אמרינן על הקבוע
הנשאר במקומו כל הקבוע כמחצה על
מחצה, ע"כ.

ובשו"ת בית אפרים (אה"ע סימן ה' ד"ה
והנה) כתב ג"כ סברא הנ"ל, בזה"ל: נלענ"ד
לירון בדבר החדש, דע"כ לא אמרינן כל
דפריש אלא דוקא אם הדבר הנפרש והנבדל
הוא הדבר אשר אנו דנין עליו, משא"כ אם
אין לנו עסק לדון על גוף הדבר הנפרש כלל,
רק שאנו צריכים לידע אם זה הנפרש הוא
מחנות זה או מזה, ואין נפ"מ לענין הנמצא
רק לענין החנות, אז לענ"ד בכה"ג כיון
שהחנות קבוע, אע"פ שהספק נופל על
דבר הנפרש, מ"מ הרי עיקר הספק לאיסור
וליתור הוא על דבר הקבוע אמרינן בית כל
קבוע כמע"מ, ע"כ.

וכן מבואר יסוד זה בחתם סופר בגליון
השו"ע (או"ח סימן י"ב סעיף א') במה
שכתב המחבר, שאם לא דייק בשעת עשיית
הציצית שיהיו כל הד' ראשים מצד א',
ונפסקו ב' חוטים מצד א' דהטלית פסולה,
דחיישינן דנפסק חוט א' לגמרי. וכתב
החת"ס: שמעתי מקשים נימא כל דפריש
מרובא פריש, [ובודאי נחתך מהשלימים
שהם הרוב, וממילא אין כאן חוט שנפסק
לגמרי]. ונ"ל דהרי אין אנו דנים על הניתקין
שאינן לפנינו, אלא על החוטין התלויין והם
קבועין, וכמחצה על מחצה דמי, ע"כ.

ובספר חתן סופר (שער רוב וקבוע, חלק
י"א אות קל"ה) הביא גם הקושיא הנ"ל וגם
התירוק, בשם הגאון מהר"מ בנעט זצ"ל
עיי"ש, ומבואר שכיוון נמי לסברא הנ"ל.

הרי לנו חבל נביאים מתנבאים בסגנון
אחד, דלא אמרינן כל דפריש באופן דהנידון

ברובא איתא, וגם לא אמרינן בכה"ג כל דפריש, אע"ג דאין כאן דין קבוע, שהרי אין כאן ישראל בודאי ול"ה קבוע דאורייתא, מ"מ אין כאן דין רוב כיון שאין הנדון על הנפרש עצמו וכנ"ל, ע"ש.

ומבואר מדברי הבית יצחק והחזו"א דאף לולא הסברא דהנשאים יש להם דין קבוע, לא נתנה מדה רוב רק לפסוק דינו של הפריש, ולא להחליט ע"י זה מהו הנשאר. אך יש לציין דמדברי הבית יצחק מבואר דאף באופן דניתנה מדה רוב לברר דין הנפרש, לא יועיל לברר על הנשאר, כיון שאין הרוב מברר הספק, רק התורה גזרה כך וכנ"ל, משא"כ לסברת החזו"א דלא ניתנה מדה רוב באופן שאין הספק על הנפרש, שפיר יתכן דבאופן שהספק גם על הנפרש, יועיל הברור של הנפרש לברר כמו"כ על הנשאר, וראה בזה להלן אות ו'.

וסברא זו כתב ג"כ באבי עזרי (פ"ט מהלכות רוצח ה"ו ק'), ע"ש שהביא סברת הנתיבות דהנשאים יש להם דין קבוע, וכתב דנראה לומר בזה עור, דגם לולא הסברא דהנשאר יש לו דין קבוע, לא שייך דין רוב, רק כאשר הספק הוא על הנפרש מהו, ולא כאשר הספק על הנשאר אם נחסר מרוב או מהמיעוט, ע"ש.

והרי לנו ב' טעמים שכתבו האחרונים דלא שייך כל דפריש באופן זה דהנדון הוא על הנשאר, הן מטעם דהנשאר י"ל דין קבוע, והן מטעם דלא נתנה מדה רוב רק כדי לפסוק על הנפרש, ולא על הנשאים. ולהאמור לעיל מדברי הבית יצחק והבית שלמה מבואר דגם הנתיבות נתכוין בעיקר לטעם זה דאין הרוב מברר רק על הנפרש ותו לא.

דעת הרמ"א בשם התרומת הדשן

ג. אמנם לעומת כן, מבואר לכאור' מדברי הרמ"א להדיא להיפך, דגם בכה"ג אמרינן כל דפריש מרובא פריש, והוא בשו"ע חו"מ (סימן רצ"ב סעיף י') בזה"ל: אם שנים הפקידו אצל אחד טבעות של זהב, ונאבד

ויעו"ע בחזון איש (אה"ע סימן ל"א אות א') שבתו"ד דן לענין השאלה בענין עיגון הנ"ל, וז"ל: ג' אנשים דרים בבית אחד ונפל הבית ונהרגו, וידעינן דשנים מהם היו בבית בשעת נפילתו, והשלישי ספק, מהו שתהא אשת השלישי מותרת, נראה דמוקמינן ליה בחזקת חיים שהרי הדבר ספק השקול שמא לא היה בעלה בבית, ואף אם לא הכרנו את השנים שבבית והספק אם אחד מהשנים היה בעלה, מ"מ הוא בחזקת חיים, ואמרינן שלא היה בבית, ואע"ג דאמרו יומא פ"ד ב' דט' עכו"ם וחד ישראל בחצר, ופירשו מקצתייהו לחצר אחרת אין מפקחין, דאמרינן כל דפריש מרובא פריש, וא"כ ה"נ אפי' אם ידעינן דלא היו בבית רק שנים, צ"ל דהפירש הוא אחד מהשנים, ובעלה היה בבית, לא דמי, דהתם הנדון הוא בזה שפירש שנפל עליו הגל בשבת, והספק בפנינו אי מפקחין עליו את הגל, ואמרינן כל דפריש מרובא פריש, ומחזיקין אותו שהוא אחד מן הרוב, אבל בנידון דידן שורש הספק אם ראובן בן יעקב בעלה חי, וזה א"א להכריע מפני ששנים מתים גם ראובן אחד מהם, שהרי אחד מהם ודאי הוא שמעון שאינו בעלה, והשני ספק אם הוא ראובן בעלה או לוי שאינו בעלה, ואין כאן הכרעה מכח הרוב, ואמנם כשהנידון הוא אם לפקח עליו את הגל, כך היא המדה בתורה לדון כל דפריש מרובא פריש, אבל כששורש הנידון הוא על אדם ידוע לנו, ואנו מסתפקים אם הוא חי והוא הפירש, או הוא בין הנשאים והוא מת, אין כאן מדה רוב לומר שהפירש הוא מהרוב, שהרי אם הוא מהרוב אינו כלל ממה שאנו מסתפקים בו, ואינו זה היחיד שאנו דנים עליו, אלא שמכח זה שנידון בו כל דפריש מרובא פריש נחליט שבעלה בפנים ונהרג, זה אינו בכלל מדה שבתורה למיזיל בתר רובא.

ויעו"ע עוד (שם, ד"ה היו) בתו"ד שכתב דלפי"ז אם היו ט' עכו"ם ואחד ישראל, ופירש אחד מהן, ובא אחד והרג את כל התשעה אינו נהרג, דלא אמרינן איסורא

שהן מעורבין חולקין לפי חשבון, ובאבנים שהם גסות חולקין בשוה, ומסיק: שמעינן מהכא דהא דאמרינן ממון המוטל בספק חולקין, אפילו היכא שיש לאחד יותר ממה שיש לחבירו, ע"כ.

והנה יעויין בקצוה"ח (סק"ב) שהק' בדברי הירושלמי מבואר דלא כהרמ"א, וכתב דאפשר דהירושלמי מיירי במקום גנבי ישראל, דאז הו"ל קבוע וכמחצה על מחצה, וכמ"ש בתשו' מיימוני לספר משפטים (סימן כ"ח), אך כתב די"ל דרק לענין נבילה אמרינן דלקח עכו"ם הו"ל פריש, אבל לענין גניבה גם בגנב עכו"ם הו"ל קבוע, ואז ניחא דברי הירושלמי אף בגנב עכו"ם, דהו"ל קבוע, עייש"ד.

אמנם בנתיבות העיר עוד ע"ד הרמ"א מדברי הנמו"י שכתב כן גם באבנים שנשתברו דחולקין בשוה אע"פ שחלקן של אחד מרובה, ונשבר דמי לנאכד דהו"ל פירש, וכמבואר ביו"ד (סי' ק"א ט"ז סק"ד) דגם לענין נחתן אמרינן כל דפריש, וא"כ ע"כ דעת הנמו"י דלא כהרמ"א בשם התרוה"ד, רק ס"ל דכיון דעיקר הנידון על הנשאר בקביעות דיינינן ביה כל קבוע כמחצה על מחצה.

וע"ע בתשובת הר"ן (סימן י') שצויין בדברי הרע"א בגליון השו"ע (שם) ע"ד הש"ך סקכ"ו, ובהוספת הנתיבות מכת"י, שכתב ג"כ בזה"ל: שכל ספק שנולד בדברים שאינם נכללים אין תולים אותו אחר הרוב ולא לפי חשבון, אלא הדבר שקול כמחצה על מחצה וכו', וראיה לדבר מהירושלמי הנ"ל דקאמר תני באלין אבנים ונגנבו מחצה לזה ומחצה וכו', עייש"ד.

אולם יעויין בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"א סימן קנ"ד, בסוף התשו' ד"ה שוב) שכתב על מהלך הנתיבות, דתמוה שהרמ"א ישמיט דעת הנמו"י, וגם לפי"ד הנתיבות, יסתרו דברי הרמ"א שבדרכי משה סימן קס"ד, לדבריו שבסימן רצ"ב, דבסימן קס"ד הביא דברי הנמו"י, ולכן כתב הוא לבאר

אחד מהן אזלינן בתר רובא, וכל דפריש מרובא פריש (תרומת הדשן סימן שי"ד, ותשובות מיימוני סימן מ"ח), ואם הוא קבוע כמחצה על מחצה דמי (שם ותשובת רשב"א סימן תתקס"ב), ע"כ.

ובשו"ת בית אפרים (אה"ע ח"א סימן ה') הנ"ל עמד בקושיא זו, וכתב בדברי הריצב"א בתשו' מיימונית (שזהו מקור דברי הרמ"א) י"ל דעובדא הוי שאותן הב' דינרים שלקחה הבת עודם בידה ונפשה בשאלתה למי להחזיר, דאז הנדון על הנפרש, [וכ"כ הנתיבות]. ובעובדא דתרוה"ד והרמ"א שנאכדו ממנו המעות לכאורה צ"ע, וכתב דנראה דהיינו טעמא דלא דן ביה דין קבוע לפי שכל הזהובים היו מעורבים בכיס א', ובכה"ג שאין כל א' ניכר וידוע במקומו אין בו דין קבוע כמבואר בפוסקים וזהו כוונת הרמ"א לחלק בין פריש וקבוע, דהיינו דתלוי אם היו מונחים בעירוב, או היו מונחים כל אחד במקומו, עייש"ד. [ומבואר מדבריו להדיא דבאופן דאין על הנשאר דין קבוע, שפיר אזלינן בתר רוב אף לענין הנשאר, ולא ס"ל הסברא השניה דדין רוב ניתן רק לענין הנפרש עצמו].

אכן בנתיבות המשפט (שם) מבואר דאה"נ דעת הרמ"א והתרוה"ד הוא דגם באופן דמה שנוגע לנו הוא הנשאר ולא הנפרש, אמרינן כל דפריש מרובא פריש, אך הביא דהנמו"י פרק הבית והעליה חולק בהדיא על דין זה שכתבו הרמ"א והתרוה"ד, וכדלהלן, וי"ל דהוא מה"ט דלא אמרינן בכה"ג כל דפריש.

דברי הנמוקי יוסף ותשובות הר"ן

ד. כתב הנמוקי יוסף ר"פ הבית והעליה, וז"ל: אבל מה שהן ראויין להשתבר בזה ובזה [כלומר בבית ובעליה] שהוא ספק שוה, חולקין בשוה אע"פ שחלקו של אחד מהם מרובה, וכן הוכיחו המפרשים ז"ל מן הירושלמי דשור שנגח ארבעה וחמשה וכו', עיי"ש דמבואר בירושלמי דבמעות שהן דקות

על הרמ"א בשם התרוה"ד, דהנתיבות מפרש שם דברי הנמו"י, דבבית והעליה שנפלו בין אם נפלו בחבסה ובין אם נפלו בחבטה, א"א לומר שכל השבורים הם של העליון לבר או של תחתון לבר, רק כוונת הש"ס שם דאם בחבטה נפל יותר משתברין מן העליונות, ואם בחבסה נפל יותר משתברין מן התחתונות, ואפי' אם היתה העליונה גדולה בכפליים מן התחתונה, וגם נפל הבית בחבטה, עכ"ז א"א לומר שרק מן העליונה נשתברו, ולא מן התחתונה כלל, וא"כ לא שייד בנידון הנימוק"י לומר כל דפריש כלל, ולפי"ז כתב הבצל החכמה דשפיר י"ל דהנמו"י מודה להרמ"א, דאמרינן כל דפריש אף באופן דעיקר הנידון הוא על הנשארים, עי"ש.

אמנם כבר הבאנו לעיל לשון הנמו"י דמסיק, דשמעינן מהכא דממון המוטל בספק חולקין אפי' היכא שיש לאחד יותר משל חברו, ומשמע דהוי כללא אף באופן די"ל דכל ההפסד הוא משל בעל המרובה, וא"כ נכונים דברי הנתיבות, ומה שהביא הבצל החכמה דהנתיבות בעצמו מפרש דברי הנמו"י בסי' קס"ד, דא"א לומר בבית ועליה שנפלו דכל השבורות משל העליון, זהו נכון, דבבית ועליה שנפלו חולקין לפי האומדנא, וכמבואר בנתיבות שם, אבל היכא דהוי ספק שקול, מבואר דחולקין בשוה, אף באופן שי"ל שכל ההפסד משל המרובה, וכדמבאר הנתיבות כאן, דכיון דהנידון הוא על הנשאר, דיינינן בהו כל קבוע כמע"מ. ואדרבא עפ"י מה שמבאר הנתיבות שם בסי' קס"ד דברי הנמו"י לענין הבית והעליה שנפלו דחולקין לפי אומדנא, משום שבודאי נשתברו משל שניהם, יש ליישב משה"ק בבית שלמה דלדברי הנתיבות, הרמ"א סותר דברי עצמו כיון שהביא דברי הנמו"י שם בסי' קס"ד, ולדברי הנתיבות שם י"ל דלענין הך דינא דבבית ועליה חולקים לפי האומדנא, שפיר מודה הרמ"א להנמו"י, כיון שא"א לדון בזה כל דפריש, כיון דבודאי לא נפסד רק מהעליון, ולכן הביא בזה דברי

דעת הנמו"י דנשבר וכן נחתך, וכן כל דבר שנשתנה מקדמותו לא נחשב פירש, ודלא כמו שהביא הנתיבות מהט"ז ביו"ד בשם הגהת שערי דורא, דנחתך חשיב פירש, ולכן לא דן ביה הנמו"י דין כל דפריש, רק דין קבוע, עי"ש.

ובב"ש (שם) העיר עוד על הוכחת הנתיבות מדברי הנמו"י, דהנה כל ההוכחה בנויה על פי דברי הט"ז בשם הגהש"ד דנחתך חשיב פירש, וה"ה נשבר וכן"ל, והרי מדברי הגהש"ד מבואר דלא ס"ל סברת הנתיבות לענין דין רוב לגבי הנשאר, [וכמו שיתבאר להלן אות ו'], וא"כ הרי בכל אופן גם להנתיבות, הנמו"י חולק על הגהש"ד, ואינו יכול לפרש דברי השו"ע שם [והגמ' בזבחים ע"ד, שזהו מקור דברי השו"ע] כהגהש"ד, וכיון שכן אין הכרח דטעם הנמו"י הוא משום דלא אזלינן בתר רוב לגבי הנשאר, וחולק בזה על הגהש"ד, כיון שיש לפרש טעמו דנחתך לא חשיב פירש, ובזה הוא חולק על הגהש"ד, עי"ש.

ובדעת הנתיבות י"ל דס"ל דהך דינא שכתב הגהש"ד דכל שנשתנה הו"ל כפריש הו"ל דינא דמסתברא, ולא מצינו מי שחולק בזה, וא"כ מהכ"ת דהנמו"י חולק ע"ז, ומשא"כ בהא דמבואר בהגהש"ד דהך דינא דכל דפריש מהני לגבי הנשאר, הרי כתב הנתיבות דמסתבר דלא מהני וכן"ל באות א', וכן כתב להוכיח כן מכ"מ, ועל כן העדיף לומר דהנמו"י ס"ל נמי דכל שנשתנה הו"ל פריש, וממילא מוכח מדבריו דכל דפריש לא מהני לגבי הנשאר. [אמנם עי"ש בבית שלמה שם בתחילת התשו' שכתב להוכיח דהך דינא דכל שנשתנה הו"ל פריש, הרבה חולקים ע"ז. וכ"כ משמו במנח"פ (יו"ד סי' ק"ט ד"ה אך). וראה עוד בשערי יושר (שער ד' פרק ז') שחולק על הבינת אדם בזה, וראה עוד להלן אות ז' וי"ב].

ובשו"ת בצל החכמה (ח"א סימן מ"ז אות ד') הביא דברי תשו' ב"ש הנ"ל, והוסיף עוד דלפמש"כ הנתיבות גופיה לעיל בסי' קס"ד סק"ו לפרש דברי הנמו"י, אין ראייה שחולק

משום דהספק הוא על הלקיחה שנעשה במקום הקביעות, וכנ"ל.

מהלך החזון איש

ה. ובחזון איש (שם אות ד') מתייחס ג"כ לדברי הרמ"א, דלפנ"ר סברתו הנ"ל באות ב' דלא נתנה מדת רוב רק כדי לפסוק על הנפרש, נסתר מדברי הרמ"א, דבדברי הרמ"א מבואר דאזלינן בתר רוב לומר דההפסד הוא מבעל המרובה, וממילא הנשאר הוא מבעל המועט, וכתב החזו"א בזה"ל: והנידון שברמ"א סימן רצ"ב סעיף י' בנאבד סלע אמרינן דמרובא נאבד, לא דמי לכאן, דהתם כיון שנאבד סלע נולד הספק, ויש כאן באותה שעה ב' סוגים קמץ, סוג ראובן וסוג שמעון, וכבר הספק של מי נאבד, ובזה כל דפריש מרובא פריש של הסלע הנאבד והגרעון של הסלעים חד הוא, וענין כל דפריש מרובא פריש הוא שהרוב עלול יותר למאורע של יחיד, אחרי שהיחידים שלו מרובים, והלכך כח הרוב מכריע דבעל הרוב הפסיד, וכו' עי"ש.

ומבואר דס"ל דהרמ"א מודה נמי דלא שייך מדת רוב רק כששורש הספק והנידון הוא על הנפרש, רק בהא דנאבד סלע, הספק הוא על ממון ראובן וממון שמעון משל מי נאבד, והגרעון של הממון הוא חד, [ונראה כוונתו דבהך דהרמ"א, הן הספק והן הפסק הוא גם בנפרש וגם בנשאר, דהספק משל מי היה הסלע שנאבד, היינו הך ספק דהממון של מי נחסר, וכשאנו פוסקים דהסלע שנאבד היה משל בעל הרוב, ממילא פסקנו דחלקו נחסר, ולכן שפיר אמרינן ביה כל דפריש, אבל אה"נ באופן דאין הספק על הנפרש, בזה לא נתנה מדת רוב, וכנ"ל].

והנה בחזו"א שם הביא הוכחה לתירוצו מהגמ' בב"ב כ"ג, בזה"ל: וכן בדין עגלה ערופה דדנו בה בגמ' דין רוב, היינו נמי דבשעה שרצח נפל הספק ברוב של העיר, מחמת הספק של הרוצח, ושפיר אמרינן דמרובא פריש וחייבין בני עיר הגדולה, ע"כ.

הנמו"י, לעיל בסימן קס"ד, אבל לענין הך דינא דמבואר בנמו"י דגם כשיש ספק על כל ההפסד, משל מי הוא, לא אזלינן בתר רובא, מטעם דהנידון על הנשאר, בזה חולק הרמ"א על הנמו"י, וס"ל כהתרוה"ד, ולכן הביא בסימן רצ"ב סעיף י' רק דעת התרוה"ד. [והנתיבות עצמו ס"ל לעיקר כדעת הנמו"י כנ"ל באות א'].

והנה בספר ברוך טעם על סוגיית הש"ס (סימן שאלה ותשובה, דף ק"א: ד"ה ומה) הביא ג"כ דברי הר"ן הנ"ל בשם הירושלמי, דכשנגנבו אבנים מתוך האבנים של בעלי הבית והעליה, יחלוקו. וביאר דאף באופן שפירש שלא בפנינו, ולכאורה צריך לפסוק כל דפריש מרובא פריש, מ"מ כיון שלא נמצא הגניבה, וכשדנין ההפסד שהיה, עיקר דינינו משל מי לקח הגנב בעת גניבתו ממקום הקבועים, דין ספק קבוע י"ל. ויעו"ש שהביא דברי הש"ך בסי' רצ"ב סקכ"ט שכתב דבלקח העכו"ם שלא בפנינו, הו"ל דין פריש. והעיר ע"ז לפי הסברא הנ"ל, דבשלמא גבי בשר שפירש שאנו דנין על הבשר שנמצא ביד העכו"ם אי מותר לאוכלו, אמרינן כיון שלא ראינו פרישתו ממקום קביעותו, ותחילת דינינו ע"ז כעת, אחר שכבר נד ממקום קביעותו, אמרינן כל דפריש, משא"כ כשנגנב, שאנו דנין על תחילת הלקיחה הנעשה במקום הקביעות, אין לומר בכה"ג כל דפריש, ויעו"ש שמתשו' מיימוני הנ"ל מבואר לחלק בין נגנב ע"י ישראל או ע"י עכו"ם, וכמו לגבי בשר מחנויות, ובאמת לגבי גניבה קשה לחלק וכנ"ל, ועכ"פ נכון לומר כן בדעת הר"ן, דלכך כתב דיחלוקו, ולא אזלינן בתר רובא, כיון דהספק הוא על תחילת הלקיחה שבמקום הקביעות, עיי"ש"ד. ומבואר טעם נוסף דלא נימא כל דפריש בהאי דינא, ודפח"ח.

ולפי"ד הברוך טעם אין הכרח מדברי הר"ן והנמו"י דס"ל סברת הנתיבות דלא אמרינן כל דפריש כאשר הנדון על הנשאר, כיון ש"ל כאן הטעם דלא אזלינן בתר רובא,

שיטת המ"ז בשם הנהגות שערי דורא

ו. בשו"ע יו"ד (סימן ק"א סעיף ז') כתב המחבר: אם נחתכה חתיכה אחת [של בריה או חתיכה הראויה להתכבד], אין תולין לומר של איסור נחתך ומתבטל ויהיו כולן מותרות, אלא אותה שנחתכה בלבד מותרת ממה נפשך, אם היא של איסור אף כולן מותרות, ואם אינה של איסור הרי היא מותרת, ואפילו נחתכו רובן, אין תולין לומר שהאיסור מהרוב שנחתכו, אלא כל הנחתכות מותרות והשלימות אסורות, ע"כ.

וכתב הט"ז (ס"ק י"ד): אין תולין לומר שהאיסור מהרוב שנחתכו וכו'. אע"ג דבכל דוכתי תלינן ברוב, יראה דהכא איכא למימר אדרבא כל שנשתנה מקדמותו, מן הרוב הוא, והוי כמו כל דפריש מרובא פריש, ונמצא שהאיסור שהוא המועט לא נשתנה והופרש מקדמותו, מהרא"י בהגהות שערי דורא (סימן מ"א אות ג'). אבל אין לומר הטעם דכל קבוע כמחצה על מחצה, דכאן יש לפניך שני קביעות, האחד החלק הנחתך, והשני שנשאר שלא נחתך, וא"כ טפי היה לנו לומר שהאיסור בחלק שנחתך, כי חלק זה הרוב נגד הקבוע השני, ע"כ צ"ל כמו שתירץ מהרא"י שסברא הוא שהוא בחלק הנשאר קיים, ע"כ.

והנה לכאורה גם כאן הספק שאנו מסתפקים אם נחתך מהאיסור שהוא המועט, או מההיתר שהוא הרוב, אינו נוגע לגבי הנחתך עצמו, דהא הוא ממנ"פ מותר, וכמש"כ המחבר, וכל מה שנוגע לנו הוא אם האיסור נשאר בתוך השלימות, ואעפ"כ מבואר בט"ז בשם מהרא"י דאמרינן כל דפריש על החתוכות שהם מן ההיתר, ומזה אנו מחליטים שהאיסור נשאר בתוך השלימות, ודלא כסברת האחרונים הנ"ל. והעירני לזה ידידי הגאון ר' יעקב ברנדווין שליט"א. ושו"ר שכן כתב בשו"ת בית שלמה הנ"ל, וכמש"כ באות ד', עי"ש.

ונחזי אנן, הנה לפי הנתיבות הרי שבסברא זו נחלק התרוה"ד והנמו"י

והיינו דשם מבואר נמי דע"י דאמרינן על הרוצח דפריש מרובא, פסקינן על העיר דממנה יצא הרוצח, והרי דין רוב נאמר גם כשאין הנדון על הנפרש עצמו, וע"כ דכל שהוא אותו הספק בנפרש ובנשאר שפיר דיינינן בזה דין רוב. [ויעו"ע באבי עזרי הנ"ל שנתקשה בזה מה שייך בזה דין רוב כשדנים על העיר ולא על הרוצח, ויעו"ש שע"פ זה הסביר מש"כ הכס"מ ליישב דברי הרמב"ם (פ"ט מרוצח ה"ו) שהשמיט התירוצ' דיושבת בין הערים, וכתב הכס"מ דהתרצן השיב כן רק לדברי המקשן. וביאר דבעצם גם לענין עגלה ערופה לא שייך למיזל בתר רוב, כיון דאין הנידון על הרוצח מיהו, רק על העיר מאיזה עיר יצא הרוצח, רק דהוי חידוש התורה דאולינן בתר קורבא, אף דהנדון הוא על העיר, וממילא ה"ה דאולינן בתר רוב בכה"ג להכריח דהרוצח בא מהעיר שהיא הרוב, אבל קושיית הגמ' דנייזיל בתר רובא דעלמא היינו להוכיח שהרוצח לא בא מהקורבה, וממילא שום אחת לא תביא, וע"כ זהו משום דס"ל להמקשה דבכה"ג הרוב מברר, דהא כאן לא שייך חידוש התורה, וע"ז תירץ לו לפי דעתו של המקשן ביושבת בין הערים, אבל לפי האמת לא שייך בכה"ג רוב, ולכן השמיטו הרמב"ם, עי"ש].

והנה לעיל באות ב' נתבאר שיש ב' טעמים בהא דלא אמרינן כל דפריש לגבי הנשאר, ונראה דרק לפי המהלך של החזו"א ודעימיה - מתיישב דברי הרמ"א בתירוץ זה - דהכל ספק אחד, והיינו משום דלדבריהם הטעם הוא דמדת רוב לא ניתנה רק לפסוק על הנפרש, ולפי"ז באופן שהכל ספק אחד, שפיר אזלינן בתר רוב, כיון דפסקינן על הנשאר והנפרש בחדא מחתא, ועל הנפרש הרי ניתנה מדת רוב. אמנם לסברת הבית אפרים שכתב דאם מה שנוגע לנו הוא הנשאר בקביעות, יש לנו לדון בו לפי הכלל דכל קבוע כמע"מ, א"כ ה"נ כיון דעיקר הנדון הוא על הנשאר, אף דהוי ספק אחד על הנשאר והנפרש, יש לדון בו דין קבוע, כיון דמה שנוגע לנו הוא קבוע.

דהנה הנתיבות כתב עוד להוכיח סברתו בזה"ל: דאלת"ה קשה א"כ אם נתערב חד בתרי ונפל אחד מהן, נאמר כל דפריש, ובוראי כשירה נפל, והרי נשאר חד בחד שהוא אסור מדאורייתא, ואם יפול אח"כ אחד מהתערובות לים לא יהא נותר שוב, ע"ש. וגם כאן אם נאמר דהטעם דלא אמרינן כל דפריש על הנשאר הוא משום שיש לדון עליו דין קבוע, לכאורה לא שייך כאן, דאדרבא הכלל של כל קבוע על הנשאר, לא רק שאינו סותר הבירור של הרוב, אלא אדרבא מסייעו, דלפי שניהם יש לנו לומר דהאיסור לא בטל, ואעפ"כ מבואר בנתיבות דבכה"ג לא אזלינן בתר רוב, אלא ע"כ דכוונת הנתיבות הוא כהבית יצחק הנ"ל דלעולם אין הבירור של הרוב מועיל לגבי הנשאר.

מחלך הבית שלמה

וקושיותיו על הגהות שערי דורא

ז. הנה דין זה שכתבו המחבר, דאף אם נחתכו רובן, השלימות אסורות, הוא גמרא מפורשת בזבחים דף ע"ד:, דאיתא התם א"ר אושעיא חבית של תרומה שנתערבה במאה וחמישים חביות, ונפתחו מאה מהן, נוטל הימנה כדי דימוע ושותה, והשאר אסורין עד שיפתחו ולא אמרינן איסורא ברובא איתיה, ע"כ. ובאמת טעמא בעי אמאי לא אמרינן איסורא ברובא איתיה, להתיר את המיעוט שנשאר, וע"ז בא תירוצו של הגהת שערי דורא הנ"ל, דהטעם הוא משום שאדרבא י"ל כל דפריש מרובא פריש, והחביות שנפתחו כיון שנשתנו הו"ל כפריש, דומיא דחתיכות שנחתכו, וכיון שכן, נתברר מדין רוב שהחביות שנפתחו, וכן החתיכות שנחתכו (בדברי המחבר הנ"ל) הם מרובא דהתירא, וממילא האיסור הוא בין החביות שלא נפתחו, ובין החתיכות השלימות שלא נחתכו, ולכן אסורות.

אולם בתשובות בית שלמה (יו"ד ח"א) בכמה תשובות (סימן קנ"ד, ק"ע, קע"ג) הרבה להקשות ע"ד הגהת שערי דורא הנ"ל, ויעויין בתשו' סימן ק"ע שנשאל בשוחט

כמבואר לעיל, וא"כ י"ל בפשיטות דהמהרא"י בהגהותיו על השערי דורא, הולך לשיטתו בתרוה"ד המובא בדברי הרמ"א הנ"ל, ועדיין היא מחלוקת.

אולם לסברת החזו"א דבהך דינא דהתרוה"ד הוי ספק אחד בנפרש ובנשאר, ולכך דיינינן ביה דין רוב, וכנ"ל באות ה', לפי"ז צ"ב בהך סברא שכתב מהרא"י בהגהש"ד הנ"ל, דמבואר דאף דהספק הוא רק על השלימות שלא נפרשו, אמרינן בהו כל דפריש לומר דהנחתכות הם מההיתר שהוא הרוב, וממילא האיסור הוא בתוך השלימות. ואפשר דכיון דמ"מ שייך הנדון גם לגבי החתוכות להתירם מדין כל דפריש, [ועיין בפרי תואר אות י"א הובא בפמ"ג], לכן ס"ל להחזו"א דבכה"ג דכבר ניתן דין רוב על הנפרש, מברר שפיר גם לגבי הנשאר. אבל מה שמבואר מדברי הבית יצחק והבית שלמה דאף כשדנים על הנפרש דין רוב, אינו מברר לגבי הנשאר, זהו נסתר מדברי הט"ז בשם הגהש"ד, וצ"ע.

ולדברי הבית אפרים, הרי כל סברתו היא רק משום דאנו דנים על הנשאר, והנשאר הוא קבוע, אבל בגוונא דהרמ"א והתרוה"ד דהמעות מעורבים, ואין קבוע לפנינו, שוב אנו דנים לכו"ע דכל דפריש מרובא פריש גם כדי לפסוק על הנשארים, כמבואר כ"ז לעיל, וא"כ ה"נ בגוונא דהמהרא"י בהגהות שערי דורא הנ"ל, שפיר אמרינן כל דפריש על הנפרש כדי לברר דהאיסור נשאר, דהא אין כאן פסק של קבוע הסותר לזה, דהא אדרבא מדין קבוע ג"כ יש לומר דהאיסור נשאר, אלא דהוקשה לן מדוע לא נתיר מטעם דאיסורא ברובא איתא בתוך הרוב שנחתך, ונתבטל האיסור והכל מותר, ע"ז אמרינן דאדרבא כל דפריש מברר דהאיסור בתוך השלימות ולא נתבטל, ואין זה סותר לפסק של קבוע, דאדרבא גם לפי הכלל של קבוע השלימות אסורות.

[ומה"ט נראה להוכיח בדעת הנתיבות, דס"ל דאף באופן שאין על הנשאר דין קבוע, לא אמרינן כל דפריש, ודלא כהבית אפרים,

אמרינן דכל שנשתנה הוא מן הרוב, ולא משגיחין אם הוא משתנה או לא, ע"ש].

עוד כתב: וזה לא כביר אשר הקשיתי בתשו' (בסי' קע"ג) על דברי הגהש"ד, דאף אם נאמר דזה הוי כפירש, עכ"ז תיקשי דברי הש"ס בזבחים דף ע"ד, שהוא הדין של השו"ע סימן ק"א סעיף ז', דאם נפתחו רובן, דהמיעוט שלא נפתחו אסורין, מ"ש מהא דנפל אחד לים דהותרו כולן, דתולין דהאיסור נפל, אף דאיכא למימר כל דפריש, וכן איכא למימר איסורא ברובא אישתאר, ואעפ"כ תלינן דהאיסור נפל, והשאר מותרין, ומ"ש בהא דנפתחו רובן, דהשאר אסורין. וכבר הק' כן הרשב"א בתשו' (ח"א סי' שכ"ה), ותיירץ דכיון דאין אתה צריך לדון עליו כיון שנאכל או נפל לים, משו"ה תלינן בדרבנן דאיסורא נפל, ע"ש. והרי שם דאיכא למימר כל דפריש, וגם איסורא בתוך רובא איתיה, ועכ"ז מתירין האחרים משום שא"צ לדון עליו תלינן לקולא דאיסורא נפל, מכ"ש בנפתחו החביות דודאי א"צ לדון עליהם דהא אף אם האיסור בתוך אלו שנפתחו, לא איכפת לן דהא בטיל ברובא כיון שנפתחו, וגם איכא למימר איסורא ברובא איתיה להתיר, אף דלהיפך י"ל כל דפריש, עכ"ז לא תלינן להקל דהאיסור נפתח ונחתך, לזאת כתבתי בתשו' הנ"ל, דע"כ טעמא דהתם דמוקמינן האיסור על חזקתו דלא נפתח ונחתך, ואף דע"כ אחד מהם נפתח ונחתך, ואיך שייך חזקה בזה, מ"מ אנו על האיסור אנו דנין כמ"ש הב"ש באעה"ז סימן י"ז ס"ק פ"ד, ועיין בס' שב שמעתתא ש"ז פכ"א, והארכתי בכ"מ, ואכ"מ. [אמנם צ"ב בדברי הב"ש דא"כ גם בנפל א' לים, ובפרט בנאכל א' דודאי חשיב שינוי, האיך תלינן דהאיסור נאכל והתערובת מותרת, הא יש לנו להעמיד האיסור על חזקתו שלא נשתנה, והרי הוא נשאר בתערובת, וכמו בנחתך ונפתח, וצ"ע. והעירני לזה ידידי ר' יהושע רובין].

[ובתשו' סימן קנ"ד הק' הקושיה הנ"ל, והוסיף: ועוד, העיקר שדחקו להגש"ד הנ"ל

ששחט חמשה עופות, ומרט הנוצות משלושה עופות, ושנים נשאר ע"ה הנוצות, ואח"כ נודע לו שעוף א' מהחמשה נפסל בשחיטה, וא"י איזהו. וכתב דכיון דנמרטו בזה אחר זה, א"כ לפי"ד הגהת שערי דורא והט"ז דכל שנשתנה מקדמותו הוי כפירש, ה"נ השלושה המרות מותרות מטעם כל דפריש, ולא עוד אלא ש"ל דגם השנים שנשארו מותרות, דכיון שהאיסור ביניהם א"כ ל"ה האיסור חתיכה הראויה להתכבד כיון שלא נמרטו, ובטל ברובא, אף דבעלמא בפירש, אותן שבקבוע אסורין, כאן ל"ה אף קבוע דרבנן כיון שהם עם הנוצות, ואף שאין בהם רובא דהתירא לבטל, מ"מ י"ל דגם הנמרטות מצטרפות לבטל, אף דלגבי דידהו אמרינן כל דפריש וכולם דהתירא נינהו, מ"מ לגבי הנשארים י"ל דל"א הכי, ועיין בדברי הנתיבות בסי' רצ"ב סקט"ז באריכות, ובתשו' בית אפרים אעה"ז סי' ה', ובנדו"ד י"ל דכו"ע מודו וכו'.

אך כתב: אמנם כ"ז לפי"מ שתפסו הגהש"ד והמהרש"ל (בהגהותיו שם) בפשיטות דכה"ג הו"ל פירש, ונמשך אח"ז בפ"ת בפשיטות, וכן בתשו' מהרי"ל סי' קס"ט, אמנם זה שנים כבירות הארכתי בתשו' בפלפול עצום והוכחתי דל"ה פירש כי אם פירש ממש, אבל לא אמרינן דכל שנשתנה מקדמותו הוי פירש, ואם כי איני כדאי לחלוק על הני גדולים, מ"מ הארכתי שם בראיות עצומות להוכיח כנ"ל, [יעו"ש בתשו' סימן קנ"ד שהאריך בזה טובא. וראה בחכמת שלמה ע"ד השו"ע (הוצאת מכון ילקוט מפרשים) שהרב מסקאלי שאל לו ע"ד הט"ז דמכמה וכמה מקומות מוכח להיפוך דנשתנה ל"ה כפריש, והשיב לו דהכלל הנכון בזה דהט"ז לא כתב כן רק היכי דהשינוי גורם ההיתר, ואנחנו באים להתיר מכח השינוי הזה לומר דהאיסור ברובא איתא ונשתנה, אז אמרינן דזיל בתר איפכא דכל שנשתנה הוא מן הרוב של היתר, אבל היכא דאין ההיתר תלוי בהשינוי, ולא מכח השינוי אנו באים להתיר, בזה לא

העופות שנמכרו תלינן שמההיתר הם, אבל לענין השנים שנשארו שפיר יש להסתפק דהאיסור הוא בתוך השלושה ג"כ, וא"כ לדירהו הו"ל כל החמשה כתערובת אחת, ובטלי ברובא, וכמבואר בשו"ת ב"ש הנ"ל.

והנה הב"ש הוסיף עוד להתיר השנים שלא נמרטו, וז"ל: ובנדון דידן י"ל דכו"ע מודי [כלומר גם הט"ז והגהש"ד], והגע בעצמך, דאם היו נמרטו כולם קודם שנודע הטריפות, היו כולם מותרות לפי"ד הגהש"ד והט"ז מטעם כל דפריש, דהא בפירש קודם שנודע האיסור אף שנים האחרונים מותרים כמש"כ הכרו"פ סק"א [דלא כתשו' דרכי נועם], וא"כ גם עכשיו שלא נמרטו השנים, מותרים, דאל"כ איך אפשר לומר שהמריטה שהוא משה אותן לחתיכה הראויה להתכבד יהיה גורמות היתר, אתמהא, אלא ודאי כנ"ל [דלכו"ע גם השנים שלא נמרטו מותרות], ע"כ.

ודבריו אלו לא הבנתי, דמה שתמה איך יתכן דהמריטה שמשוה אותן לחתיכה הראויה להתכבד יהיה גורמת היתר, ל"ק לכאורה, דאה"נ דהמריטה משוה אותן לחתיכה הראויה להתכבד שזהו חמור יותר לענין ביטול ברוב, אבל מצד שני כיון דהמריטה נחשב לפרישה מהתערובת לדעת הגהש"ד והט"ז, א"כ גורמת היתר מצד זה, דאילו נמרטו כולם קודם שנודע הטריפות, יש לדון על כל אחד ואחד כל דפריש מרובא דהתירא פריש, ואפילו שנים האחרונים, [וכדמשמע מהכרו"פ הנ"ל שחולק על הדרכי נועם, וכתב הטעם משום דבשעת ידיעת הטריפות כבר נתפזרו כולם. והיינו דגם שנים האחרונים נחשבים לפירשו מהתערובת], ולענין כל דפריש, אין חילוק בין ראוי להתכבד או לא. אבל באופן שרק שלושה נמרטו, א"כ רק עליהם יש לדון דין כל דפריש, אבל השנים שלא נמרטו א"א להתירם מדין כל דפריש, וצריך להתירם מדין ביטול ברוב, וא"כ א"א להתירם לדעת הגהש"ד והט"ז, כיון דנתברר דהשלושה שנפרשו נפרשו מהרוב של היתר, והאיסור

הוא, דלמה לא אמרינן איסורא ברובא איתא, וזה לק"מ, וכבר הרגיש בזה הפר"ח בסי' ק"ז בדברי הש"ס והרמב"ם דסתרי אהדדי, ותירץ דלא אמרינן איסורא ברובא איתא רק היכא שפירש המיעוט דאמרינן כל דפריש וכו', ואיסורא ברובא נשאר, אבל אם נשארו בקביעות כדמעיכרא ל"א הכי, ובאמת כבר קדמו בתירוץ זה בקצרה בתשו' מהרי"ל סי' קס"ט, אמנם אכתי קשיא לשיטת הר"ש שהביאו הפוסקים בסי' ק"ז גבי דגים, דנראה דסובר דבכל אופן אמרינן איסורא ברובא איתא, אלא שכבר כתבנו למעלה דהטעם פשוט משום דאין אומרים שהאיסור נתרסק משום דמוקמינן ליה אחזקת שלם כשהיה, ואף שודאי חתיכה אחת יצאה מחזקתה, ומה לי היתר ומה לי איסור, י"ל דאנו על האיסור דנין, וכעין מ"ש הבית שמואל אה"ע סי' י"ז ס"ק פ"ד לענין ספק ג' ימים, ובאמת כבר תמה הנוב"י עליו בכמה תשובות דמאי חזקת חי יש להבעל יותר מאיש אחר, אמנם הרבה אחרונים הלכו בנתיבות הב"ש, ומשום שאנו דנין רק על חזקת חי של הבעל שהוא האוסר, וכאן נמי הכי הוא וכו'.

ויעו"ש בהמשך התשו' לענין דינא, דאם נימא דכל שנשתנה חשיב פירש כדעת הגש"ד, א"כ כולם מותרים, אבל למאי דהוכיח דלא חשיב פירש, א"כ הנמרטות אסורות משום דאיסורא ברובא איתא, וה"ט מועיל להחמיר כמש"כ הכרו"פ בסי' ט"ז, ולכן לא רצה להחליט למעשה, ובפרט בנ"ד יש מקום להחמיר מטעם אחר וכו', עייש"ד.

ונראה ללמוד מתוך תשו' זו לענין השאלה שהבאנו בהקדמה, בחנות ששחטו חמש עופות, ומכרו שלושה מהם בזא"ז, ואחר כך נמצא שאחת מהם היה טריפה, דיש להתיר את כל החמשה עופות, שהרי בזה ודאי יש לדון כל דפריש על השלושה שנמכרו, והשנים שנשארו, לפי סברת האחרונים דכל דפריש אינו פוסק רק על הנפרשים ולא על הנשארים, שפיר יש לדון דין ביטול ברוב על שני אלו, דרק לענין

נשאר, ולא אמרנו בתוך רובא דפצועין הוא כיון שהכל לפנינו, כענין שאמרו בחבית סתומה של תרומה וכו', ע"כ. ומבואר הטעם דאין תולין שהאיסור בתוך הרמונים הפצועים או בחביות הפתוחות, משום שהכל לפנינו, וכעין מש"כ הגליון מהרש"א דנחשב שאנו צריכין לדון גם ע"ז כיון שהוא לפנינו ואנו מתירין אותו.

איברא דלא נעלם מהבית שלמה תשו' הרשב"א הנ"ל, ויעויין בתשו' סימן קע"ג שהביא דברי הרשב"א, אך כתב שהוא תמוה דמה בכך שהכל לפנינו כיון שא"צ לדון עליהם דאף אם האיסור בתוכם בטל ברובא. ובהגהה מבין המחבר הביא שגם בס' יהושע עמד בזה, ונשאר בצ"ע. אבל עכ"פ יש בזה ליישב דברי הגהש"ד, כיון שכ"ה מפורש ברשב"א.

וכעין זה כתב החזו"א (יו"ד סימן ל"ז) אות י' ד"ה שם, ונשאר אסורין עד שיפתחו, שהק' כיון שהפתוחות יש להן היתר ונהפך האיסור להיתר ליהוי כנפל לים להתיר הסתומות, וכתב דע"כ צ"ל דלא התירו במקום שאוכלו בהיתר, ע"ש. וע"ע בשערי יושר (ש"ג פרק י"ב ד"ה ונלע"ד) מש"כ בזה. [ומש"כ דבאופן שיש בנחתכות לבטל האיסור, ה"נ דאף השלימות מותרות, יש להעיר ממש"כ בדרכי תשובה (סקצ"ז) בשם שו"ת נחלת אבות סימן ח' בשם אביו, דאין כן משמעות השו"ע].

ראיות הבית שלמה לסברת האחרונים

ט. ויעו"ע בתשו' ב"ש (שם סימן קנ"ד) שעשה סימוכין לסברת הנתיבות והב"א הנ"ל, דלדבריהם יתורץ קושיית הפרי מגדים (סימן ק"י שפ"ד ס"ק מ"ב), על מש"כ הרא"ש בתשו' דאם נאכל א' מהתערובת דתלינן דהאיסור נאכל והתערובת מותרת, כמו בנפל לים. והק' הפמ"ג דהא מפורש בהרא"ש דפירש קודם שנולד הספק, ודאי הו"ל פירש, וא"כ אמאי תלינן דהאיסור נאכל, אדרבא הו"ל למימר להיפך דהתירא

נשאר בתוך אלו השנים, והו"ל ספק חד בחד. [ובאופן שנמכרו שלושה עופות, בלא"ה לא שייך סברת הב"ש הנ"ל - דא"א שמה שנעשה לחתיכה הראויה להתכבד יגרום לו היתר, וא"כ בודאי תלוי בפלוגתא, ולדעת הגהש"ד יהיו אסורים השנים שלא נמכרו].

והנה מדברי הב"ש מבואר דבהך דנחתכו החתיכות וכן בהך דנפתחו החביות אין שום נדון עליהם אם הם מהאיסור או מההיתר, כיון דממנ"פ הם מותרים, דאף אם הם מהאיסור נתבטלו ברוב, ועפ"ז דחה סברת הגהש"ד דהשלימות אסורות משום דתלינן דהחתכות הם מההיתר משום כל דפריש, דאדרבא אית לן למימר דהחתכות הם מהאיסור, דומיא דאמרינן דאיסורא נפל, וכמבואר ברשב"א דכל שא"צ לדון עליו תלינן דמהאיסור הוא, וע"כ דמטעם חזקה אסור, וכנ"ל.

סברת הגליון מהרש"א לתרין הקושיה

ח. אולם בגליון מהרש"א (שם) עמש"כ המחבר, דאפילו נחתכו רובן אין תולין לומר שהאיסור מהרוב שנחתכו, כתב: לא דמי להך דסימן ק"י סעיף ז' [דאם נאכל או נפל לים הותרו כל האחרים, שאנו תולים לומר האיסור הלך לו], דשם כיון דנפל אחד אין אנו דנין עוד כי אם על הנשאר, ע"ש בב"י בשם הרשב"א, אבל כאן צ"ל דאף שאותה שנחתכה ממנ"פ מותרת, מ"מ דין חשוב עליה, ע"כ.

ובאמת מפורש כע"ז בתשו' הרשב"א (ח"א סי' שכ"ה), וז"ל בתו"ד: אבל לדרך האמת מבואר מפורש הוא בגמ' שכך אמרו (זבחים ע"ד): אמר רבי אושעיא חבית של תרומה שנפלה למאה וחמישים חביות וכו'. ובנדון שלפנינו ג"כ אם נפלה שם רמון אחד ונפצע אחד מהן, הפצועין מותרין ממנ"פ, שאם אותו של איסור בתוך אלו הפצועין הוא, הרי הוא עולה בשישים, ואם הוא בתוך השלימים הרי הפצועים מותרין, אבל מ"מ השלימים אסורין, כי שמא בתוך השלימים

שנפרש הוא לפנינו או נפל לים, ולסברת האחרונים הנ"ל, הדבר מובן היטב, דכשנאבדה ואין אנו צריכים לדון עליה אלא על הנשאר, אין אומרים כל דפריש מרובא דהתירא פריש, ע"כ הותרו השאר, משא"כ כשלא נאבדה ואנו צריכים לדון עליה א"כ אדרבא אנו אומרים כל דפריש מרובא דהתירא פריש, (ורק אסורה משום גזירה שמא יקח מן הקבוע), ואיסורא בתערוכת נשארה, ואין נתיר התערובת, כך נראה נכון, ע"כ. ולדבריו יוצא דבאופן ההוצרכו לפסוק על הנפרש כל דפריש, לכו"ע מכריע דהאיסור נשאר בתוך התערובת, ומה"ט בפירש א' לפנינו, אסרינן התערובת, [וכעין מש"כ לעיל אות ו' לדעת החזו"א].

אמנם דברי הב"ש נראים נכונים בדברי הרשב"א דממה שלא הזכיר כלל סברת כל דפריש לאסור התערובת, מבואר דאף באופן דמתירין הנפרש מטעם כל דפריש, אינו מברר לגבי התערובת דהאיסור נשאר בתוכו. ועכ"פ לפי סברת הבצל החכמה יוצא דבשאלה הנ"ל לענין תערובת, שהשוחט שחט חמשה עופות, ומרט שלושה מהם, או מכר שלושה מהם, דצריך לאסור שני העופות הנשארים אף לסברת הנתיבות ודעימיה.

מהלך הבצל החכמה

לחלק בין דאורייתא לדרבנן

י. בשו"ת בצל החכמה (ח"א סימן מ"ז) חקר בשאלה זו אם אמרינן כל דפריש לגבי הנשאר, והאריך בטו"ט לכאן ולכאן, וז"ל: על ידי שאלה שבאה לידי נתעוררתי להסתפק בב' חתיכות של היתר שנתערבו בג' חתיכות של איסור, ונפל א' מן התערובת לים, ושוב אח"כ נתערב בהן עוד חתיכה אחת של היתר, מה דין תערובת זו המותרת היא אם אסורה, אם מן התורה או מדרבנן וכו'.

ויעו"ש שכתב לפתור שאלה זו מהא דאיתא בשו"ע או"ח (סימן י"ב סעיף א')

נפל מכח כל דפריש, ולפי הנ"ל מיושב דלענין מה שנשאר לא אמרינן כל דפריש.

עוד כתב (שם) דבזה מיושב מה שקשה לכאורה ע"ד הרשב"א בתשו' (ח"א סי' שכ"ה), שנתן טעם על הא דפריש א' מהקביעות שהוא מותר והנשאר אסור, ולמה לא תלינן דאיסור הוא והנשאר לישתרי, כמו בנפל א' לים, ותירץ משום דכאן א"א להתיר השאר ולומר דהאחד שפירש הוא האיסור, דמאי חזית לאסור את זאת ולהתיר התערובת כיון ששניהם לפנינו, משא"כ בנפל לים שאין אנו צריכים לדון על החתיכה שנפלה לים דהא אינו בעולם, וא"צ לדון רק על מה שלפנינו משו"ה תולין שפיר דאיסורא נפל דומיא דשתי קדירות וכו', עי"ש. וקשה למה ליה למימר דטעמא דלא תלינן דאיסורא פירש משום שהוא לפנינו, ותפוק ליה דהרי"ז כל דפריש, ובודאי התירא פריש, ולפי הנ"ל מיושב היטב דלענין הנשאר אין לומר כל דפריש, משו"ה הוצרך ליתן טעם, משום דכיון שא"א להתיר שתיהן על כן אנו אוסרין הנשאר, והחתיכה שפירשה ממילא מותרת מטעם כל דפריש, וא"ש, ע"כ.

והנה מה שדקדק בדברי הרשב"א דהו"ל לתרץ דבהך דפריש א' יש לדון כל דפריש, לכאור' צ"ע דהא גם בנפל א' לים נאמר כן, לאסור הנשאר משום דאמרינן כל דפריש על זה שנפל, וא"כ הוכרח הרשב"א לחילוק זה דכאן א"צ לדון על זה שנפל. אך נראה כוונת הב"ש דהו"ל להרשב"א לחלק דבהך דפריש א' הרי באמת יש צורך לדון ולהתיר אותו שפירש מדין כל דפריש, ולכן נאסרו הנשארים, ומשא"כ בנפל לים אין צורך לדון על זה שנפל כל דפריש, ומזה הוכיח דאף במקום דפסקינן על הפירש להתירו מטעם כל דפריש, אין זה מברר כלל על לגבי הנשאר, ודו"ק.

ובשו"ת בצל החכמה הנ"ל (שם אות א') כתב ג"כ לסייע סברת האחרונים הנ"ל, מדברי הרשב"א אלו, ובאופן אחר, דלכאורה דברי הרשב"א צ"ב, מאי נפ"מ אם זה

ומזה הכריח בשאלת יעקב שם דליתא לתי' של הגאון מהר"ם בנעט, עי"ש.

ובבצל החכמה כתב דאם נאמר דהמהר"ם בנעט מודה דמן התורה בכל גוונא אמרינן כל דפריש, ורק רבנן החמירו שם בציצית שלא נאמר כל דפריש כיון שאין אנו דנין רק על הנשאים, א"כ אין כאן סתירה בדברי הרמ"א, דבהך דחו"מ לכו"ע אמרינן כל דפריש, כיון דמן התורה אמרינן כל דפריש בכל גוונא, ולא שייך בזה שיתקנו חכמים דלא נימא כל דפריש להפסיד את השני.

עוד כתב להוכיח מדברי המרדכי בב"ב (פרק מי שמת סי' תרל"ח) בשם תשו' מהר"ם, מובא בדרכי משה (חו"מ סימן ר"פ אות ג'): בראובן ואשתו וד' בנותיהן שנפל עליהן הבית ומתו, יורשי ראובן אומרים דראובן או אחת מבנותיו מתו באחרונה והם יורשים אותה, ויורשי האשה אומרים שהיא מתה באחרונה, והשיב כו' אע"ג דאלו באים לירש מצד ה', ואלו באים לירש מכא"א, כי הדדי נינהו ויחלוקו, דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי וכו', ואם מתו ביציאתן לחוץ א"כ אמרינן דכל דפריש מרובא פריש ונהרגו תחילה מצד ראובן ד', ונשאר א' וא' הדר דינא דיחלקו כו', עכ"ל. והעתיק דבריו גם בסמ"ע (שם סקל"א). והרי אין אנו דנין על הנפרשין אלא על הנשאים לדעת מי מהם יזכה בירושה, ואפי"ה אמרינן כל דפריש דלא כהגמהר"ם בנעט ז"ל, אלא ודאי דמדאורייתא כו"ע מודו דאמרינן כל דפריש בכל גוונא, והמהר"ם בנעט ז"ל לא חידש רק דמדרבנן מחמירין כעין תך דאו"ח לענין ציצית שלא לומר כל דפריש היכא שאנו דנים על הנשאים ולא ע"ז שפירש, משא"כ בהך דינא דהמרדכי דלא שייך חומרא, אית לן לאוקמי אדאורייתא, ואמרינן כל דפריש.

ויעו"ש (באות ז') שכתב דנמצא כשיש יותר איסור בתערובת, קיל יותר, דאם מתחילה היה ג' חתיכות של איסור וב' חתיכות של היתר, ונפלה א' לים, ושוב נפל א' של היתר, בזה התערובת מותרת מה"ת,

שאם לא דקדק בשעת עשיית הציצית שיהיו כל הד' ראשים מצד אחד, ונפסקו ב' ראשים, הציצית פסולה שמא נפסק חוט א'. ובספר חתן סופר הק' בשם הגאון מהר"ם בנעט דאמאי לא נימא כל דפריש מרובא פריש, וא"כ כשנפסק הראש השני יש לתלות שנפסק מהחוטים השלימים שהם הרוב, והעלה דלא אמרינן כל דפריש רק כשאנו דנים על הנפרש, ולא כשאנו דנים להתיר הנשאר עי"ש. וכיון שכן ה"נ בנדו"ד כיון שאנו דנים על הנשאר לא אמרינן כל דפריש.

אך כתב: אלא שעדיין י"ל דהך כללא אינה רק מדרבנן אבל מן התורה בכל גוונא אמרינן כל דפריש. וכן הדעת נוטה דמאי נפ"מ אם אנו דנים על הנפרש או על הנשאר אחרי דודאי סברא הוא לומר שהפרוש הוא מן הרוב לא מן המיעוט, עיין פלתי (סימן ס"ג סק"א ד"א ונראה), ופרמ"ג (סימן ק"י שפ"ד ס"ק ל"ז), וכ"כ בהדיא בקרבן עדה (שקלים פ"ז ה"ה ד"ה ולנמצאת) דכל דפריש מרובא פריש וכודאי טריפה היא ולוקין עליו כו' עכ"ל, וכו', א"כ נראה דמן התורה בוודאי אמרינן בכל אופן כל דפריש, ורק מדרבנן קאמר הגאון מהר"ם בנעט ז"ל דלא אמרינן כן כל היכי דאין אנו דנין רק על הנשאר.

ושוב הביא מספר שאלת יעקב (ח"א סימן קכ"ח) שהעירו ע"ד הגאון מהר"ם בנעט מדברי הרמ"א בחו"מ (סימן רצ"ב סעיף י') הנ"ל, דמבואר דאף לפסוק על הנשאר אמרינן כל דפריש, ותימצו דאה"ע הנתיבות (שם סקט"ז) מבאר שהנמו"י באמת חולק על הך דינא דהרמ"א, ומה"ט דל"א בכה"ג כל דפריש. והעיר ע"ז בספר שאלת יעקב הנ"ל, דכיוון דהרמ"א ס"ל דבכל גוונא אמרינן כל דפריש, א"כ אמאי לא חולק על הך דינא שכתב המחבר באו"ח (סי' י"ב סעיף א') הנ"ל, שאם לא דקדק בעשיית הציצית ונפסק ב' ראשים דפסול, הא לפי"ד הרמ"א יש להכשיר הציצית, משום דכל דפריש מרובא פריש, וכשנפסק בפעם השניה יש לתלות דמהשלימים שהם רובא נפסק.

והא דמבואר ברמ"א (חו"מ סי' רצ"ב סעיף י') דאף בכה"ג אמרינן כל דפריש, כתבנו לעיל (אות ג' וה') ג' מהלכים, לדעת הנתיבות אה"נ דהרמ"א חולק על סברא זו, אבל מדברי הנמו"י מבואר שחולק אדינא דהרמ"א, והו"ל פלוגתא דרבוותא, ומסתבר ליה כהנמו"י, ולדעת הבית אפרים מיירי הרמ"א באופן שנתערב הממון, וממילא ל"ה בדין קבוע, והחזו"א ביאר דבגוונא דהרמ"א הוי ספק אחד בקבוע ובנשאר, וכנ"ל באות ה'.

ישוב דברי המרדכי שלא יסתור לסברת האחרונים

יב. ואשר כתב הבצל החכמה להוכיח מדברי המרדכי בשם תשו' מהר"ם, נראה דאין ראיה משם נגד סברת האחרונים, דיעו"ש שכתב בזה"ל: כתב רבינו מאיר, וז"ל, ראיתי מכתב רבותינו בדין נפל הבית עליו ועל ארבע בנותיו ועל אשתו לאה וכו', ויש מרבותינו ז"ל אומרים שלא יטול אחי לאה אלא שנים עשר מן הנכסים, ויש שכתבו שלא יטול אלא חלק ל"ב מן הנכסים, וחשבי ליה כספיקות וספקי ספיקות, דלמא הבעל מת אחרון, ואם תמצי לומר לא מת אחרון, שמא בת אחת מתה אחרונה, ושמא השניה ושמא השלישית ושמא הרביעית, ואני בעניותי נראה בעיני אע"ג דהוא בא מחמשה כחות מכח ראובן וארבע בנותיו, מ"מ אין זה אלא כח אחד, דכיון דכולהו הוו קבועין הא אמרינן קבוע כמחצה על מחצה דמי, ולאח שקולה כנגד כולן, וא"כ לא שייך למימר ספק ספיקא וכו'. ואין לומר שמא לא נהרגו במקום קביעותם אלא כשיצאו חוץ לבית, דכה"ג פריך בגזיר, ודילמא בשוקא אשכח וקדיש, דהא לא קשיא, דאפילו אם נהרגו חוץ לבית אמרינן ראשון ראשון שיצא נהרג וכל דפריש מרובא פריש, דאיכא למימר דתחילה נהרגו ארבע האב ושלש בנותיו עד שלא נשאר אחד מהם, והאשה היא אחת מהנך שנשארו, ואיכא חדא ספיקא, איזה מהם נהרג תחילה ויחלוקו וכו', ע"כ.

דמתחילה כשנפל א' לים תלינן דמהאיסור שהוא הרוב נפל, ושוב כשנפל חתיכה של היתר, יש כאן רוב היתר בתערובת. אבל אם מתחילה היה רק ב' של איסור, וב' של היתר, א"כ כשנפל א' לים יש ספק אם נפל מההיתר או מהאיסור, ושוב כשנפל חתיכה א' של היתר עדיין אין כאן רובא דהיתרא, והוי ספיקא דאורייתא, עי"ש.

ובסוף התשובה העלה להלכה, דאם נתערבו ג' חתיכות של איסור דאורייתא עם ב' חתיכות של היתר, ונפל א' לים, ושוב נפל א' דהיתר בתערובת, הרי התערובת מותרת מה"ת ואסורה מדרבנן, עפ"י הכלל שחידש דמדאורייתא בכל אופן אמרינן כל דפריש גם לפסוק על הנשאר, ומדברנן מחמרינן שלא לומר בכה"ג כל דפריש, ואם נתערב ג' חתיכות איסור דרבנן עם ב' חתיכות דהיתרא, ונפל א' לים, ושוב נפל חתיכה דהיתרא, התערובת מותרת, דהו"ל תרי דרבנן (ויעו"ש מש"כ בזה באות ח'), אך אם נתערב ב' חתיכות איסור עם ב' חתיכות היתר, ונפל א' לים, ושוב נפל חתיכה דהיתרא, בזה תלוי בפלוגתא, יעו"ש ד.

הערה ותמיה על מהלך הבצל החכמה

יא. והנה הגם שלפי דבריו אנו יכולים להשוות דברי המהר"ם בנעט והחת"ס לגבי ציצית, שלא יסתור לדברי הרמ"א בחו"מ סי' רצ"ב סעיף י' בשם התרוה"ד, והד"מ בשם המרדכי בסי' ר"פ, כנזכר כ"ז בדבריו לעיל, מ"מ עיקר יסוד דבריו דסברת המהר"ם בנעט הוא רק חומרה מדרבנן, צע"ט, שהרי אין לנו מקור בגמרא לחומרא זו מדרבנן, רק שהוא סברא דעל הספק מהו הנשאר, יש לנו לדון לפי הכלל דכל קבוע כמע"מ, וא"כ ממנ"פ אם הסברא נכונה, הרי סברא דאורייתא היא, ואם אין הסברא מוכרחת, מנלן להמציא חומרא מדרבנן בזה בלי מקור מהגמ'.

ואשר ע"כ נראה דהפוסקים שכתבו סברא זו דאם עיקר הנידון הוא על הנשאר בקבוע, לא אמרינן כל דפריש, ס"ל כן מן התורה,

וכן באות ב' הבאנו דברי הבית יצחק שכתב דדברי הנתיבות הוא מקצוע גדול, עפ"י מה שהביא מהשימ"ק (ב"מ דף ו') דרוב הוא ספק אלא שגזרה התורה כן, ולכן אינו מברר על הנשאר.

וכן בשו"ת בצל החכמה מבואר דתלוי בזה אם רוב הוא בירור וסברא או גזיה"כ, אך כיון דמסתבר ליה דרוב הוא בירור וסברא, לכן כתב לחדש דמדאורייתא אמרינן כל דפריש גם לברר על הנשאר, וכנ"ל.

ולכאורה בדבר זה - אם רוב הוא בירור וודאי או ספק וגזיה"כ, הוא מחלוקת הפוסקים, הפליתי והפרי מגדים, וכדלהלן:

דעת הברתי ופלתי

הפלתי דן בענין זה בכמה מקומות במתק לשוננו, וכ"כ בסי' ס"ג סק"א, (לענין אם המיעוט מצטרף לספק ספיקא), וז"ל: יש שני סברות במחברים בהא דאמרינן כל דפריש מרובא פריש, אם זהו וודאי ומוחלט, ואין בו שיור ספק כלל, ואנן סהדי שמרובא קפריש, וכן משמע בתוס' בפ"ק דכתובות (דף י"ג:) ובדוכתא טובא, ולפי"ז ליתא לסברת המ"מ במה שאמר דלספק דעורב מצטרף נמי ספק אולי מחנות טריפה לקח, דהא רוב חנויות המה כשרים ומרובא קפריש, וא"כ הרי"ז ודאי מחנויות הכשרים ואין כאן ספק כלל.

אמנם לפמש"כ באסיפת זקנים רפ"ק דב"מ גבי קפץ אחד מן המנויין לתוכו וכו'. וכתב בשם הרא"ש דאע"ג דאמרינן דמרובא קפריש מ"מ ספק הוי רק התורה התירה ספק זה עי"ש, ולפי"ז דברי המ"מ ברורים, דאף דרוב חנויות כשרים מ"מ יש ספק אולי טריפה קפריש, ונראה דבסברות אלו נחלקו רב ושמואל בהא דסוף פ"ק דכתובות, ופ"ט דיומא אם הולכין בפקוח נפשות אחר הרוב או לא, דלרב פירש מהרוב עכו"ם אין מחללין עליו את השבת, דמרובא קפריש ועכו"מ ודאי הוי, והיינו דס"ל כסברות התוס' הנ"ל דאין כאן שום ספק כלל, אבל שמואל ס"ל אין הולכין וכו'.

והנה לפו"ר שפיר מוכח דלא כסברת האחרונים, דהא עיקר הספק הוא מי נהרג באחרונה, ורבותיו של המרדכי כתבו דאחי לאה נוטל רק חלק שנים עשר מן הנכסים, כיון דהוא רק ספק ספיקא, והמרדכי כתב דאף בפירשו הוי ספק שקול, דארבע הראשונים שיצאו תלינן מדין כל דפריש, דממשפחת האב היו, ושוב הוי ספק שקול מי יצא באחרונה. והרי דאמרינן כל דפריש לגבי ארבע הראשונים שפירשו, בכדי לדעת מי נשאר באחרונה.

אמנם אם נדייק נראה דשורש הספק אינו מי נהרג באחרונה, רק האם לאה שהיא היתה בעלת הנכסים הורשה הנכסים למשפחת האב, או הנכסים נשארו ברשותה, כיון שהיא מתה באחרונה, וממילא אחיה יורש אותה, דהא אם מתה לאה ראשונה מיד ירשה אחד ממשפחת בעלה, ושוב לא משנה כלל מי מת באחרונה, וכיון שכן שפיר יש לדון גם על כל אחד מארבע הראשונים שנהרגו, האם היתה זאת לאה שנהרגה והורשה הנכסים למשפחת בעלה, או לא, ושפיר יש לדון בהריגת כל אחד מהם דין כל דפריש מרובא פריש לברר שלאה לא נהרגה אז, ולא הורשה הנכסים, ורק בהריגת שנים האחרונים יש להסתפק אם לאה מתה קודם, ואח"כ אחד ממשפחת האב, או להיפך, ולכן הוי ספק שקול.

[ויעויין בשו"ת ב"ש הנ"ל (סימן קנ"ד) שהוכיח מדברי המרדכי אלו דרך פירש ממש דיינינן ביה כל דפריש, דהא מבואר דאילו ידעינן דלא יצאו מהבית אנו דנים אותם בדין קבוע כמע"מ, ואע"ג דההריגה הוי שינוי, והרי דשינוי לא הוי פריש, רק פריש ממש, עי"ש].

כל דפריש מרובא פריש

סברא או גזירת הכתוב

יג. הנה בפתיחת המאמר כתבנו דשורש שאלה זו, אם אמרינן כל דפריש גם לברר על הנשאר, תלוי בזה אם דין רוב הוא גזיה"כ, או דהוי בירור.

מש"כ לעיל דצלע הנחלק קודם שנולד הספק מותרת דמרובא קפריש, ולא שזה ודאי מן הכשירות רק ספק, אמנם התורה לא אסרה ספק זה כנ"ל, משא"כ מה שנשאר עד לאחר הספק, הרי היא א"כ בספק כמקדם, ובאותו הספק לא התירה התורה כלל, ואם כן אין כאן קושיא כלל, ולכן הנכון כדברי הפר"ח דחצי צלע הראשונה מותרת וחצי השניה אסורה, עכ"ל הפלתי. ומבואר גם כאן דמסקנתו הוא דהוי ספק והתורה התירתו.

דעת הפרי מגדים

יד. אמנם בפמ"ג (סימן ק"י שפ"ד ס"ק ל"ז) הביא דברי הפלתי בס"ק י"ג הנ"ל, וכתב ע"ז: אמנם עיינתי בשימ"ק שם בדפוס אמשטרדם, ומשם אין ראיה, דעשירי וודאי ולא ספק ממעט ליה, משא"כ בעלמא וודאי הוא, דכל דפריש מרובא פריש, וא"כ כי פריש הוה וודאי בין לקולא ובין לחומרא, המשל בזה, תשע נבילה ואחת כשירה, כל דפריש מרובא הוה ודאי ומילקא לקי עליה, וכו' ע"כ. ומבואר דעתו דכל דפריש וודאי הוא, והיינו דהוי כנתברר דמהרוב הוא, ולפי"ז מסתבר דמועיל נמי לברר על הנפרש.

וראה עוד לעיל (אות ח') שהק' הפמ"ג (שם ס"ק מ"ב) על מש"כ הרא"ש בתשו' דאם נאכל אחד מהתערובות דתלינן דהאיסור נאכל והתערובות מותרת, כמו בנפל א' לים. והק' הפמ"ג דהא מפורש בהרא"ש דפירש קודם שנולד הספק, ודאי הו"ל פירש, וא"כ אמאי תלינן דהאיסור נאכל, אדרבא הו"ל למימר להיפך דהתירא נפל, מכח כל דפריש. ובבית שלמה כתב דלסברת האחרונים דכל דפריש אינו מברר על הנשאר, לא קשה מידי, עי"ש. אבל מקושיית הפמ"ג מבואר דס"ל דהא דאמרינן כל דפריש על הנפרש מברר ג"כ על הנשאר, ולשיטתו שפיר הק' על הרא"ש. [וראה עוד בזה בסמוך].

[אמנם אף שכתב הפמ"ג דכל דפריש הוי ודאי, אף לדעת השימ"ק, וכן אף לדעת התוס' (כתובות דף י"ג: ד"ה מסייע) שכתב

ומחללין עליו את השבת, ש"מ דס"ל דמ"מ ספיקא הוי וספק פקו"נ דוחה שבת, דאילו אין כאן ספק מהכ"ת לחלל עליו את השבת, ויעו"ש בפלתי שכתב דאנן קיי"ל כשמואל, עי"ש.

והרי דהפלתי ס"ל דהך נדון אם רוב הוי ודאי ומוחלט ואנן סהדי שמרובא פריש, או דהוי ספק רק התורה התירתו, הוי פלוגתא דרבוותא, וס"ל עיקר לדינא דהוי ספק והתורה התירתו, ולפי"ז י"ל דרק על הנפרש עצמו אמרינן כל דפריש, מצד דכך גזרה תורה, אבל כאשר דנים על הנשאר, לענין זה גם הפריש עצמו נדון כספק.

ויעו"ש בדברי הפלתי בסימן ק"י (ס"ק י"ג) שכ"כ, וז"ל: הנה הרב בית הלל העתיק עובדא דנמצא צלע אחד אשר חצי נלקח הימנו קודם שנודע הטריפות, וחצי לאחר שנודע, ופי' בעל ח"מ והגאון מוהר"ר העשיל ז"ל להתיר שניהם, והגאון מהרש"ק בעל בה"ז, והוא, הרב בית הלל פסקו לאסור שניהם, והפרי חדש מתיר מה שנלקח קודם, ואוסר מה שנלקח לאחר שנודע הטריפות. והנה באמת לכאורה מסתברין דברי הגאונים מו"ה העשיל ובעל ח"מ, דאם אנו מכשירין חצי סלע מה שלקח קודם לידת הספק מטעם דכל דפריש מרובא פריש, א"כ אנו מחזיקין להך צלע דמרובא פריש ובאה מבהמה כשרה, כי כך הקבלה מרובא פריש, והוי כאילו אליהו מעיד זהו מן הכשירה, וא"כ איך נימא אח"כ לאסור חצי השני מה שכבר נתברר עפ"י חזקת התורה דצלע מן בהמה כשרה וכו'.

ואני יגעתי ומצאתי דליתא בממנ"פ, [דהיינו או הכל אסור או הכל מותר], דבספר אסיפת זקנים לב"מ כתב דהא דכל דפריש מרובא פריש לאו ודאי הוא, ומידי ספיקא לא נפקא, דאולי לא קפריש, רק התורה התירה זה הספק מבלי לאסור, וא"כ דספק הוא לא שייך במעשר דנימא מרובא קפריש וחייבת במעשר, דמעשר ודאי אמר רחמנא ולא מעשר ספק עכ"ל, ולפי"ז דהך דכל דפריש אין עושה ודאי רק ספק, לק"מ

באחרונה קודם שנודע, דמחזקין בהו טריפה, א"כ נגזור על כולם שמא יקח מאלו, והן הכל קודם התערובת, ולא שייך תי' הרא"ש. ועכצ"ל דגם אלו שלקחו באחרונה מותר, דהא כתב הרשב"א אם יכבשינהו דניידי שנים האחרונים אסורים, אבל אם נעקרו כולם הכל מותר, וא"כ אלו שקנו קודם שנודע הספק ולא השאירו כלום הוי כנעקרו כולם, ומותר לגמרי, דבשעת ידיעת הטריפות כבר נתפור כל הטריפות ממקולין ופשוט, ע"כ.

ומבואר בפלתי דעת הדרכי נועם, דכל דפריש מברר גם על הנשאר, ולכן מחזקין דהאיסור בתוך השנים שנלקחו אחרונים.

והנה לעיל אות ב' כתבנו בשם הבית יצחק דבהא גופא חולק הפלתי על הדרכי נועם, וס"ל דכל דפריש אינו מברר על הנשאר, אולם לכאורה מבואר בפלתי טעמו ונימוקו, דהאחרונים מותרים משום דהו"ל כנעקרו כולם, [ויעזיין בחזו"א יו"ד סימן ל"ז סק"ד שתמה ע"ז דאינו מובן, והעיקר לדינא כהדרכי נועם ע"ש], ונראה בכוונת הפלתי דהו"ל כפירשו כולם בבת אחת כל אחד לעצמו מהתערובת, ולכן גם שנים האחרונים מותרים, כיון דנחשב שנפירשו מכלל כל התערובת, אבל אה"נ בפירשו בזה אחר זה, משמע דהפלתי מודה דכל דפריש מברר על הנשאר.

אמנם צ"ע דזה סותר למש"כ לעיל בדעת הפלתי דכיון דס"ל דכל דפריש הוי ספיקא רק התורה התירתו, מסתבר דלא מהני לברר על הנשאר.

ולכאורה צ"ל דדברי הפלתי כאן הוא לפי שיטת התוס' שהביא הפלתי לעיל דרוב הוי ודאי, ולכן יכול לברר על הנשאר, [וכמו דס"ל באמת לדעת הדרכי נועם], אבל לפי מה דמסיק הפלתי דהעיקר הוא כהשימ"ק דרוב ספק הוא רק התורה התירתו, וכנ"ל, לפי"ז א"ש בפשיטות הא דשנים שלקחו אחרונים מותרים, כיון דלא מחזקין דהאיסור בתוכם.

הפלתי בשמם דרוב פסולים ככל פסולים, והוי ודאי, מ"מ נראה דזהו רק לענין דינא, דרוב ככל והוי ודאי, אבל אם באנו לדון אם רוב הוי בירור ודאי כאנן סהדי מצד הסברא, או דהוי חידוש תורה לסמוך על הבירור של רוב, ודאי הדעת מכרעת דהוי חידוש התורה וגזירת הכתוב, וכן הוא לשון הרע"א (כתובות דף י"ג: ד"ה ואפשר): י"ל ג"כ לענין הרוב ולחלק בענין הרוב שטבע העולם כן, כמו רוב מצויים, או רוב בהמות כשרות וכדומה (רובא דליתא קמן), בזה הוי רוב מעליא, משא"כ ברוב פסולים וכדומה דגם המיעוט לפנינו, רק דגזירת הכתוב לומר כל דפריש, ופשיטא דאין סברא לומר דהוא מהפסול יותר מהכשר רק דהתורה אמרה לתלות ברוב וכו' ע"כ. והיינו דאע"ג דיש קצת סברא לתלות הפרישה בהרוב יותר מהמיעוט מ"מ הא דסמכה תורה על הרוב לפסוק ע"פ, ודאי הוי גזיה"כ. ומ"מ כיון דלענין דינא ס"ל להפמ"ג דהוי ודאי, י"ל דמועיל אף לברר על הנשאר, וכמש"כ הבית יצחק דתלוי הא בהא כנ"ל. אך עדיין אינו מוכרח, ד"ל דהך דין דהרוב הוא כודאי חידשה התורה רק לגבי הנפרש עצמו].

סברת הדרכי נועם כפי שהובא בפלתי

טו. כתב הפלתי (סימן ק"י סקי"א): אם מכרו כל הבהמות אחת לאחת עד שנמכר הכל, ואח"כ נתודע הטריפה, עלה בלב בעל דרכי נועם, שהאחרונים שלקחו הבשר אסור, כי הראשונים שלקחו, הכל מרובא לקחו ופירשו, וא"כ נשאר הטריפה עד לבסוף, וא"כ בחלק האחרונים נמצא הטריפה ואסור. אך הפלתי הביא ראיה דלא כדבריו, מהא דטען הרשב"א דכי היכא דגזרינן בפירוש שמא יקח מן הקבוע, ה"נ אף בפירוש קודם לידת הספק נמי ניגזר שמא יקח מן הקבוע, ותי' הרא"ש בתשו' דבין קודם שנודע הטריפות, לאחר שנודע הטריפות ניכר ולא גזרינן, עכ"ל. ואחר זה נמשך השו"ע, ופסק דקודם שנודע לא גזרינן על אחר שנודע. ואי נימא כדברי הדרכי נועם, דאותן שלקחו

מעשה שנמצא ספק טריפה בדקין אחת, ואמרו שהספק הוא על שלושה בהמות שנתערבו זה בזה הדקין כולם, ועדיין ב' בהמות במקולין שמעט מכר מהם. והכשיר החכם השואל מטעם דבטיל חד בתרי, ולהפמ"ג והחוו"ד אחד בבית ואחד בעליה מצטרפין, וה"נ מצטרפת גם הבהמה שכבר נמכרה, וגם מטעם ספק אחד בגוף וספק אחד בתערוכת מתיר הש"ך בהפסד מרובה בלא נודע בינתיים. וחכם אחד חולק ע"ז מטעם דהפמ"ג בסי' ק"י ס"ק ל"ז חולק על הכו"פ בשם השימ"ק, וסובר דפריש הוי היתר [ודאי], וא"כ הבהמה הנמכרת הוי היתר, ונשאר רק הב' והוה רק ס"ס חד בחד. והוא ז"ל השיב דיפה הורה השואל להיתר, דהעיקר הוא דמה שפירש אינו ודאי היתר רק ספק, א"כ מצטרף גם מה שנמכר ובטל ברוב. ויעו"ש שכתב עוד צירופים להיתר.

עוד ציין שם במגדים חדשים לספר עמודי אש (דף ס"ח), ושו"ת שו"מ (ח"א סימן כ"ט) דס"ל נמי דהעיקר הוא דכל דפריש ל"ה ודאי, עי"ש.

תמצית וסיכום הדברים

א] באופן שאין הספק על הנפרש כלל, מבואר בחזו"א דלא ניתנה מדת רוב בכה"ג, [ומה"ט פסק בג' אנשים שהיו בבית ופירש א' מהם ונפל הבית על הנשארים ומתו, ובאה אשה שבעלה היה א' מהג' לשאול אי מותרת להינשא, ופסק דאין לדון ולהתירה מטעם דזה שפירש היה מהרוב שאינו בעלה, כיון דאם הנפרש אינו בעלה אין אנו דנים עליו כלל. וכן כשעמדו ט' עכו"ם וישראל א', ופירש א' מהם, ובא א' והרג את כל הנשארים, לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש להחליט דהנפרש היה מרוב עכו"ם, וממילא הישראל היה בתוך אלו שנהרגו, רק חשיב ספק, דכיון דאין הספק על הנפרש לא נאמר בזה דין רוב כלל].
ועל סברת החזו"א לא מצאנו חולק, ונראה דכו"ע מודו בזה, וכיון שכן בהך עובדא דעירוב תבשילין שהבאנו בהקדמה, לא שייך להתיר מדין רוב כיון שאין שום נידון על הנפרש, רק הספק הוא אם העירוב נאכל או לא, ודמי ממש להנך עובדי דהחזו"א.
ב] באופן שהספק הוא גם על הנפרש וגם על הנשאר לדעת מהו דינם, נחלקו האחרונים בזה, דהט"ז בשם הגהות שערי דורא ס"ל דכיון דתלינן דהנפרש הוא מהרוב של היתר, א"כ נתברר דהאיסור נשאר בתערוכת, וכ"כ הפלתי בדעת הדרכי נועם, וכ"נ בדעת הפמ"ג.
אמנם מתשובות הבית יצחק, הבית שלמה והטוב טעם ודעת מבואר דהעיקר לדינא הוא [כסברת הנתיבות], דאין הרוב מברר על הנשאר כלום, ואף באופן שהתרנו את הנפרש מדין כל דפריש, לענין הנשאר יש להסתפק דהאיסור הוא בתוך אלו שנפרשו, וממילא נוכל להתיר גם את הנשאר, מדין ביטול ברוב וכדו'.

★ ★ ★

וכן נראה ממש"כ הפלתי להלן (ס"ק י"ז) לגבי הא דמבואר ברמ"א (סעיף ו') דאם נתפרשו כולן ביחד ולא נשארו במקומן, ובשעת עקירתן פירשו קצתן, אותן שפירשו אז מותרין, רק שנים האחרונים אסורים. וביאר הפלתי הטעם שאינו יכול להפריש שנים האחרונים משום דהוי כמבטל איסור לכתחילה, עי"ש. ואמאי לא ביאר כפשוטו דהטעם הוא משום דמחזקינן דהאיסור בתוכם, כיון שכל אלו שפירשו פירשו מהרוב של היתר, וע"כ דמש"כ הפלתי בדעת הדרכי נועם דמחזקינן דהאיסור בתוך שנים האחרונים, כתבו רק לבאר דברי הדרכי נועם, וזהו כדעת התוס', אבל הפלתי עצמו ס"ל עיקר כדעת השימ"ק, ולכן ביאר בסעיף ו' בנתפרשו כולן דשנים האחרונים אסורים משום דהו"ל כמבטל איסור לכתחילה.

דברי האחרונים בנדרון

טז. בספר מגדים חדשים (זעליוואנסקי, יו"ד סימן ק"ט אות ב') כתב: עיין בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא תליתאה, סימן ר"י)